

PROBLEMATICA RESPONSABILITĂȚII ȘI RĂSPUNDERII JURIDICE ÎN DOCTRINA JURIDICĂ CONTEMPORANĂ

Teodora Elena ZALDEA¹

Abstract

Discussing and operating a distinction between the concepts of responsibility and legal responsibility has always been a „test stone” for doctrinaires, especially since accountability is not a concept that belongs only to the law, it is found in different senses and in philosophy, ethics or religion.

The present study, in addition to a series of terminological clarifications that it tries to make, aims to highlight the common fund of responsibility and responsibility represented by the need for social coexistence of people, considering that man is an essentially social being. In spite of this fact, the two terms of legal responsibility and responsibility, besides the close correlations, also present a series of particularities, which make them distinct in nature and content.

When we speak of legal responsibility we consider „a (positive) self-employment of the individual in the system of law which represents the legal obligation of the subject to act in accordance with the provisions of the legal norm, an obligation that is fulfilled through lawful conduct” or that is to say, we have to deal with an assumed and conscious attitude of the individual towards the way of realizing the norms of law. The legal responsibility, on the other hand, is revealed to us as „being the institution comprising all the legal norms that aim at relations arising in the sphere of activity performed by the public authorities, under the law, against all those who violate or ignore the order of law”.

The conclusion of such a theoretical approach comes to emphasize once again that the two concepts of responsibility and legal responsibility are complementary, but different, the absence of responsibility not claiming the absence of responsibility, while the absence of responsibility will always imply the absence of responsibility.

Keywords: *responsibility, legal responsibility, intention, guilt, sanction, obligation*

1. Responsabilitate și răspundere juridică - rețeaua noțională

Reacția firesc-rațională pe care o avem de regulă, la întâlnirea de noi concepte ne obligă la cunoașterea înțeleșului exact al termenilor, la clarificarea sensului și scopului acestora.

¹ Doctorand în științe juridice, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, e-mail: teodora.zaldea@yahoo.com.

Responsabilitatea și răspunderea juridică sunt astfel de concepte ce necesită înțelegere întrucât deși distincte prin natură și conținut, ele sunt noțiuni ce prezintă strânse corelații.

Într-o atare situație, prezentul demers științific vine să opereze unele clarificări terminologice în utilizarea corectă a termenilor de responsabilitate și răspundere, pe fondul absenței din literatura de specialitate a unei teorii generale a responsabilității (regăsim doar o serie de abordări fragmentare) și a unei utilizări relativ ambigue a noțiunilor de responsabilitate, răspundere, constrângere.

Studierea doctrinei, a reglementării normative și a practicii judiciare în materie ne-au condus la asumția potrivit căreia „*răspunderea* nu este un concept care aparține doar dreptului. El se regăsește sub diferite sensuri și în filosofie, etică sau religie, dar ceea ce este comun tuturor acestor domenii este faptul că răspunderea este strâns legată de viața socială în ansamblu”². În acest context, „în ultimii ani, răspunderea s-a impus categoric ca un concept central, indiferent de natura perspectivei teoretice din care este abordată, fiind o componentă esențială a oricărei forme de organizare socială, un fapt social ce se rezumă la reacția organizată, instituționalizată pe care o declanșează o faptă socotită condamnată”³.

Pe de altă parte, cercetarea noastră caută să dezvolte în paralel cu noțiunea de răspundere, conceptul de *responsabilitate*, avertizând asupra faptului că ambii termeni „vizează raportul dintre individ și colectivitate, fiind forme de integrare a individului, de învățare a modului social de existență”⁴, „unde a identifica responsabilitatea prin lege fără a reglementa concomitent și modul de transformare a acesteia în răspundere ar însemna a o lipsi pe aceasta din urmă de conținutul ei juridic”⁵.

Punerea în discuție a celor două noțiuni și operarea unei distincții între acestea reprezintă astfel motivația prezentei analize, drept pentru care în rândurile următoare ne vom apleca asupra semnificațiilor pe care cei doi termeni – responsabilitate și răspundere – îi prezintă în filosofie, sociologie, respectiv drept.

Din punct de vedere al sociologiei, responsabilitatea constituie „atitudinea persoanei de a-și asuma urmările activităților sale sociale față de ceilalți indivizi”⁶ sau „acea instituție socială care cuprinde complexul de atitudini ale omului în raport cu sistemul de valori, instituționalizat de societatea în care trăiește, în vederea conservării și promovării acelor valori, în scopul perfecționării ființei

² Ștefan, Elena Emilia, *Răspunderea juridică: privire specială asupra răspunderii în dreptul administrativ*, Ed. Pro Universitaria, București, 2013, p. 6.

³ Verdeș, Eugenia-Carmen, *Răspunderea juridică: relația dintre răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 19.

⁴ *Idem*, p. 7.

⁵ *Idem*, p. 8.

⁶ Nilă Stratone, Mirela Cristiana, *Sociologie juridică. Elemente de bază*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 99.

umane și conservării vieții în comun, pe calea menținerii și promovării ordinii sociale și a binelui public”⁷.

Din perspectivă juridică, responsabilitatea reprezintă „fixarea, măsurarea consecințelor unui act ipotetic, prin lege”⁸, termenul „aducând în discuție faptul că în virtutea unei legi și în condițiile unei capacități psihice normale, cineva poate fi făcut răspunzător pentru o faptă săvârșită de el, pentru o acțiune întreprinsă”⁹.

Pe de altă parte, dacă este să privim strict din punct de vedere moral, responsabilitatea apare ca fiind strâns legată de conștiința morală, unde „omul ca ființă liberă și conștientă optează pentru acțiunile sale în mod responsabil, drept pentru care suportă consecințele legii, iar absența responsabilității din viața omului, ar face actul juridic inutil”¹⁰.

Literatura de specialitate mai reține cu privire la conceptul de responsabilitate și faptul că „fiind de ordin valoric, trebuie căutat în existența individului, făcând parte din resortul sentimente, atitudinii”¹¹. În acest cadru, responsabilitatea apare ca fiind „o atitudine conștientă și deliberată de asumare a grijii față de modul de realizare a normelor de drept, față de integritatea ordinii juridice, ca și față de acțiunile pe care le întreprinde individul în vederea asigurării unui climat de legalitate”¹².

În altă ordine de idei, lipsa de distincție între termenii răspundere și responsabilitate pe care o găsim în literatura de specialitate, ne obligă la identificarea tuturor acelor sensuri pe care noțiunea de *răspundere* le comportă și pe care autorii moderni le-au adoptat atât de des în discursurile lor din teologia sau filosofia morală ori știința dreptului.

Astfel, „în limbajul comun, noțiunea de răspundere semnifică faptul că o persoană sau o autoritate are obligația de a-și justifica și explica propriile sale acțiuni”¹³.

Pe plan social, „răspunderea juridică poate fi definită ca și complex de drepturi și obligații care se nasc în urma săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de către stat prin aplicarea sancțiunilor juridice față de persoana care a săvârșit fapta ilicită”¹⁴.

Cu privire la conceptul de răspundere, unul polisemic de altfel, care a cunoscut „dezvoltarea în ultimii treizeci de ani, în mod considerabil, mai mult în lumea juridică decât în alte domenii”¹⁵, se impune să menționăm faptul că nu vom

⁷ Barac, Lidia, *Răspunderea și sancțiunea juridică*, Ed. Lumina Lex, București, 1997, p. 15.

⁸ Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 17.

⁹ *Idem*, p. 12.

¹⁰ *Idem*, p. 20.

¹¹ *Idem*, p. 41.

¹² *Idem*, p. 42-43.

¹³ *Idem*, p. 26.

¹⁴ Nilă Stratone, Mirela Cristiana, *op. cit.*, p. 101.

¹⁵ Verdeș, Eugenia-Carmen, *op. cit.*, p. 14.

regăsi în legislație nicio definiție a răspunderii juridice, textele legale reținând mai degrabă principiile tragerii la răspundere, condițiile în care o persoană, indiferent de statut poate fi trasă la răspundere. Prin urmare, ni s-a părut oportun să realizăm o selecție a definițiilor răspunderii juridice din cel puțin trei direcții: *din punct de vedere al categoriei de obligație; din punct de vedere al categoriei de raport juridic și din punct de vedere al categoriei de situație juridică.*

Din punct de vedere al categoriei de obligație, răspunderea, în opinia majoritară a doctriinarilor români, constituie „obligația de a suporta consecința nerespectării unor reguli de conduită, obligație ce incumbă autorului faptei contrare acestei reguli și care poartă întotdeauna amprenta dezaprobării sociale a unei asemenea conduite”¹⁶. În aceeași notă, răspunderea juridică este considerată „drept un complex de drepturi și obligații conexe, care, potrivit legii se nasc, ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare al constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunii juridice, în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept”¹⁷.

Din perspectiva categoriei de raport juridic, răspunderea juridică se prezintă drept „un raport juridic de constrângere, al cărui conținut constă în dreptul statului de a trage la răspundere pe cel care a încălcat norma de drept, aplicând sancțiunea prevăzută de norma încălcată și în obligația persoanei vinovate de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicabile pe baza normei încălcate”¹⁸. Întărind ideea de mai sus, reținem și opinia potrivit căreia „răspunderea juridică este analizată ca „raport juridic special” care constă în obligația de a suporta sancțiunea prevăzută de lege, ca urmare a producerii unui fapt juridic imputabil”¹⁹.

În ceea ce privește definirea răspunderii juridice prin raportare la *categoria de situație juridică*, reținem concepția profesorului Antonie Iorgovan potrivit căreia *răspunderea juridică* se prezintă ca „situația juridică ce constă în complexul de drepturi și obligații conexe, conținut al raporturilor juridice determinate de normele juridice ce înfăptuiesc la nivelul sistemului de drept, o funcție auto-reglator-sanctionatorie a sistemului social global”²⁰.

Seria definițiilor oferite noțiunii de răspundere ne-a permis să prospectăm mai multe niveluri de fundamentare a conceptului ce ne-au condus înspre aceeași paradigmă – răspunderea „urmărește restabilirea ordinii normative încălcate, precum și condamnarea faptei negative și a autorului acesteia”²¹. Pe scurt, „conținutul răspunderii juridice nu este dat doar de obligația de a suporta consecințele actelor contrare dreptului ci și de drepturile conexe acestei obligații, care oferă

¹⁶ Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 77.

¹⁷ *Idem*, p. 77.

¹⁸ *Idem*, p. 77-78.

¹⁹ *Idem*, p. 78.

²⁰ *Idem*, p. 79.

²¹ *Idem*, p. 8.

celui vătămat de comportamentul ilicit, posibilitatea de a cere statului să uzeze de sancțiune și de constrângere pentru a restabili dreptul, răspunderea prezentându-se astfel, drept fundamentul sancțiunii și al constrângerii, neconfundându-se însă cu acestea din urmă²².

2. Responsabilitate: conținut, corelații, cadru de manifestare

În acest dificil demers teoretic de înțelegere a fenomenului responsabilității vom porni de la admiterea faptului că în „viața socială omul nu este numai responsabil dar și răspunzător”²³, responsabilitatea prezentându-se ca „un fenomen social ce presupune un act de angajare a individului în procesul integrării sociale”²⁴.

Așa cum s-a putut observa din capitolul anterior ce a dorit o clarificare terminologică a noțiunilor de responsabilitate și răspundere juridică, conceptul de responsabilitate s-a relevat ca „o dimensiune a spiritului uman, în calitatea acestuia de entitate axiologică (valorizatoare și valorificatoare) inerentă existenței statului de drept”²⁵.

În mod curent, termenul de responsabilitate presupune o dimensiune morală, „care se bazează pe socializarea individului prin educație, pe bagajul axiologic la care se raportează el ca actor social, pe opțiunea acestuia de a se angaja să răspundă în fața celorlalți vis-a-vis de propriul comportament, fiind conștient că îi afectează pe ceilalți pozitiv sau negativ și, la rândul său, este afectat ca individ”²⁶. Oferim în acest sens, pentru o mai bună înțelegere a conceptului următoarele exemple din practica cotidiană: „când se spune despre o persoană că este responsabilă, se au în vedere acțiunile sale, când spunem despre cineva că este iresponsabil, avem în vedere faptul că acea persoană nu este aptă să răspundă pentru acțiunile sale. Când avem în vedere sensul juridic al termenului și spunem despre cineva că este responsabil pentru un act ilicit, ne gândim la ideea de vinovăție, persoana este responsabilă în sensul de atribuire a vinovăției pentru încălcarea unei reguli”²⁷.

În acest mod, în plan juridic, „responsabilitatea presupune din partea agentului acțiunii sociale cunoaștere și capacitate de apreciere a fenomenelor și a cerințelor sociale și de perspectivă, precum și atitudine activă, opțiune, convingere

²² *Idem*, p. 55.

²³ *Idem*, p. 5.

²⁴ *Idem*, p. 20.

²⁵ *Idem*, p. 12.

²⁶ Nilă Stratone, Mirela Cristiana, *op. cit.*, p. 99.

²⁷ Verdeș, Eugenia-Carmen, *op. cit.*, p. 20.

și autoangajare, impulsuri proprii spre realizarea obiectivelor pe care le adoptă sau la care aderă”²⁸.

Pe cale de consecință, înțelegând responsabilitatea ca „o asumare a răspunderii față de rezultatele acțiunii sociale a omului, admitem deci, faptul că, acțiunea socială este cadrul nemijlocit de manifestare a responsabilității pe de o parte, iar libertatea este o condiție fundamentală a responsabilității”²⁹. Iată astfel că, responsabilitatea constituie un apanaj al personalității umane, unde individul își asumă „valoarea actelor proprii sau ale altora, ale căror consecințe le apreciază în cunoștință de cauză ca dezirabile și a căror înfăptuire o decide în mod liber”³⁰. Mai precizăm în aceeași direcție și faptul că „fiind strâns legată de acțiunea omului, responsabilitatea apare ca fiind intim corelată cu sistemul normativ. Nivelul și măsura responsabilității sunt apreciate în funcție de gradul și conținutul procesului de transpunere conștientă în practică a prevederilor normelor sociale”³¹. În aceeași ordine de idei, „dobândind dimensiunea responsabilității, individul nu se mai află în situația de subordonare „oarbă” și de supunere neînțeleasă față de norma de drept, ci în situația de factor care se raportează la normele și valorile unei societăți în mod activ și conștient”³².

O privire în literatura de specialitate asupra necesității obiective, a oportunității juridice și sociale a noțiunii de responsabilitate, plasată multă vreme doar pe terenul moralei, avea să ne aducă în atenție faptul că „personalitatea umană poate opta pentru conformitate cu normele sociale sau acțiunea sa responsabilă este sau poate fi divergentă în raport cu sistemul de norme dat și cu valorile care îi corespund, întemeindu-se uneori pe alte sisteme de valori, cu alte semnificații decât cele atribuite pe calea normelor socialmente în funcțiune. În cazul adoptării unei conduite negative față de regulile de drept, instanțele judecătorești competente nu se vor adresa decât persoanelor în dreptul pozitiv particulare, dar dincolo de acestea cu siguranță se află personalitatea fiecărui om, deci responsabilității lor”³³. Din spatele tuturor acestor înfățișări normate, vom reține faptul că „responsabilitatea constituie un atribut intrinsec al personalității umane ce se manifestă mai ales ca prezență umană liberă, ca prezență a voinței, personalității și opțiunii agentului, ca expresie a cerințelor proprii pe care individul le formulează la adresa societății”³⁴. Ni se dezvăluie în acest mod, faptul că, „fiind înzestrată cu responsabilitate, personalitatea umană optează pentru nerealizarea dispozițiilor normelor

²⁸ Stănescu, Lucian-Sorin, *Partenogeneza formelor de răspundere juridică*, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 39.

²⁹ Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 19-20.

³⁰ *Ibidem*, p. 39.

³¹ Popa, Nicolae; Eremia, Mihail-Constantin și Cristea, Simona, *Teoria generală a dreptului*, ed. a II-a, Ed. All Beck, București, 2005, p. 109.

³² *Idem*, p. 110.

³³ Stănescu, Lucian-Sorin, *op. cit.*, p. 40.

³⁴ *Idem*, p. 39.

juridice, prezumă aspectul că își asumă consecințele negative prevăzute în sancțiunile prescise”³⁵. Prin urmare, responsabilitatea presupune conformare față de norma juridică, pe care caută „să o cunoască, să o recunoască și să se comporte precum i se cere, interzicându-și ceea ce i se impune și permițându-și ceea ce i se permite”³⁶.

Din această perspectivă, „forma empirică în care un comportament poate fi descris ca acțiune sau omisiune reprezintă numai o modalitate faptică de respectare ori de încălcare de către o persoană a obligației negative de a nu vătăma alte persoane prin propria conduită (corelativul sinalagmatic al libertății tuturor persoanelor de a-și organiza în mod liber conduita) ori a obligației pozitive de a proteja alte persoane împotriva oricărei vătămări (expresie a definiții speciale a relațiilor dintre anumite persoane într-un context obiectiv instituțional)”³⁷. Ca atare, literatura de specialitate reliefează următoarea aserțiune la care achiesăm și noi și pe care, în rândurile următoare, vom încerca să o susținem: „a avea răspundere rezidă din a fi responsabil și dacă sunt responsabil atunci sunt răspunzător și voi fi tras la răspundere din două direcții: dinspre mine (datoria) și dinspre societate (obligația)”³⁸. Iată, relevată, în acest mod, „relația etiologică dintre responsabilitate, ca element intrinsec și evolutiv al personalității umane, și categoria juridică de răspundere, relevată în drept în mod instituțional prin formele sale procedurale și instituționale, statuate normativ, precum și coexistența lor pe plan juridic într-o relație logică de tip premisă – consecință, unde responsabilitatea este atribut al personalității, pe când răspunderea juridică pentru fapte licite sau ilicite o are persoana dinspre regula de drept pozitiv și în alternativa că săvârșește ilicitul este trasă la răspundere”³⁹.

3. Răspunderea juridică: sinteză, distincții și calificare cumulativă

Luând act de faptul că responsabilitatea este un concept organic legat de răspundere, vom reitera aserțiunea potrivit căreia „omul ca ființă liberă și conștientă, optează pentru acțiunile sale în mod responsabil, drept pentru care va suporta consecințele legii, iar absența responsabilității din viața sa ar face actul juridic să fie inutil”⁴⁰. Ținem să mai precizăm în această direcție că „prin fapta sa, cel care încalcă prevederile normelor juridice aduce atingere ordinii de drept, tulbură buna și normala desfășurare a relațiilor sociale, afectează drepturi și

³⁵ *Idem*, p. 54.

³⁶ *Idem*, p. 53.

³⁷ *Idem*, p. 52.

³⁸ *Idem*, p. 52.

³⁹ *Idem*, p. 52-53.

⁴⁰ Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 39.

interese legitime ale semenilor săi, pune în pericol coexistența libertăților și echilibrul social. Pentru aceste motive el trebuie să răspundă, iar declanșarea răspunderii juridice și stabilirea formei concrete de răspundere aparțin, totdeauna, unor instanțe sociale abilitate special (cu competențe legale în acest domeniu)⁴¹.

Ni se relevă astfel „sensul frecvent al noțiunii de răspundere care indiferent de forma sub care se manifestă este acela de obligație de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită, obligație ce incumbă autorului faptei contrare acestor reguli și care poartă întotdeauna amprenta dezaprobării sociale a unei asemenea fapte”⁴². În mod subiacent, „răspunderea juridică, indiferent de ramura de drept la care ne raportăm are atât un scop preventiv, educativ cât și sancționator, înțelegând prin acest ultim aspect și caracterul reparator în cazul în care s-au produs daune materiale ori morale”⁴³. Mai precis, se arată în literatura de specialitate „răspunderea juridică este răspunderea concretă stabilită după o anumită procedură de autoritatea competentă (instanță sau autoritatea administrativă) finalizată într-o sancțiune, însoțită sau nu de anularea actului ilegal, restabilirea situației anterioare, fixarea despăgubirii pentru actul sau faptul ce a cauzat daunele constatate, luarea măsurilor de siguranță aplicate sau acordate conform unei proceduri prevăzute de lege”⁴⁴.

În tratarea subiectului răspunderii juridice ne sprijinim argumentația și pe abordarea profesorului Valerică Dabu potrivit căreia „temeiul răspunderii juridice îl constituie trei elemente cumulative: 1) săvârșirea actului sau faptului generator de responsabilitate care poate fi: infracțiune, delict, cvasidelict, abatere disciplinară, administrativă, contravenție, act administrativ ilegal și chiar legal în anumite cazuri prevăzute de lege; 2) legea care reglementează responsabilitatea juridică, procedura înfăptuirii acesteia, organele abilitate și actele sau faptele generatoare; 3) hotărârea judecătorească sau actul autorității publice împuternicite de lege prin care s-a stabilit și înfăptuit în concret răspunderea juridică a persoanei fizice sau juridice (de drept public sau privat)”⁴⁵.

În același sens, al înțelegerii fenomenului răspunderii în doctrina juridică contemporană, „astăzi, poate mai mult ca oricând, se acceptă de principiu că orice faptă culpabilă angajează răspunderea celui care a comis-o”⁴⁶. Deopotrivă, ideea este susținută și se reflectă și în „teoria generală a dreptului, atunci când se discută condițiile răspunderii juridice, conceptul de vinovăție fiind conturat ca atitudinea psihică a celui care comite o faptă ilicită, față de faptă și față de consecințele acesteia, starea subiectivă ce caracterizează pe autorul faptei ilicite în momentul

⁴¹ Popa, Nicolae; Eremia, Mihail-Constantin și Cristea, Simona, *op. cit.*, p. 287.

⁴² *Idem*, p. 288-289.

⁴³ *Ibidem*, p. 51-52.

⁴⁴ *Idem*, p. 54.

⁴⁵ *Idem*, p. 56.

⁴⁶ Verdeș, Eugenia-Carmen, *op. cit.*, p. 11.

încălțării normelor de drept, atitudinea psihică negativă față de interesele sociale protejate prin normele de drept”⁴⁷.

Din acest punct de vedere, profesorul Nicolae Popa a găsit explicația lămuritoare: „pentru ca răspunderea juridică, în oricare din formele sale, să se declanșeze, este nevoie de existența cumulativă a următoarelor condiții: 1) *conduita ilicită*; 2) *vinovăția*; 3) *legătura cauzală*”⁴⁸.

Ca atare, aducem înspre analiză *conduita ilicită*, ce constituie o primă condiție în prezența căreia poate fi angajată răspunderea juridică, găsind norma juridică ca fiind cea care obligă la o anumită conduită, iar prin fapta sa subiectul care încalcă această prevedere nesocotește o dispoziție a legii. „Neobservarea și încălcarea prescripției cuprinsă într-o normă juridică lezează ordinea de drept, echilibrul vieții sociale și pun în pericol siguranța circuitului juridic”⁴⁹. Pe cale de consecință, se desprinde următoarea observație conform căreia sancțiunea reprezintă „expresia tehnică și palpabilă a răspunderii juridice și rezultanta obligatorie și coercitivă a încălcării normei juridice”⁵⁰.

Așa fiind, răspunderea juridică „reclamă afirmarea deplină a capacităților de luptă antialeatorie prin reprimarea și sancționarea încălcărilor normei juridice”⁵¹. Drept urmare, „conduita ilicită poate îmbrăca diferite forme: forma infracțiunii, forma contravenției, forma abaterii disciplinare și forma cauzării de prejudicii, iar gradul de pericol social constituie criteriul de distincție între formele ilicitului juridic: penal, administrativ, civil etc.”⁵². Oferim următorul raționament în legătură cu „avatarurile prejudiciului în dreptul civil, ca element al răspunderii juridice și obligativitatea identificării tuturor sensurilor sale patrimoniale și nepatrimoniale, care să permită și să facă posibilă angajarea și exprimarea răspunderii juridice corespunzătoare”⁵³. În acest context, literatura de specialitate găsește răspunderea civilă ca fiind „modalitatea specifică de protecție a drepturilor subiective integrate în conținutul ramurii dreptului civil, având ca element central noțiunea de prejudiciu, prin care se înțelege în mod unanim fie o mișcare a activului patrimonialului, fie o sporire a pasivului patrimonial”⁵⁴. Pe de altă parte, din această ecuație cu factori multipli, avem să remarcăm faptul că „fiind înzestrată cu responsabilitate, personalitatea umană optează pentru nerealizarea dispozițiilor normelor juridice, prezumă aspectul că își asumă consecințele negative prevăzute în sancțiunile

⁴⁷ *Idem*, p. 11.

⁴⁸ Popa, Nicolae; Eremia, Mihail-Constantin și Cristea, Simona, *op. cit.*, p. 291.

⁴⁹ *Idem*, p. 291.

⁵⁰ Stănescu, Lucian-Sorin, *op. cit.*, p. 76.

⁵¹ *Idem*, p. 78.

⁵² Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 58.

⁵³ *Ibidem*, p. 79.

⁵⁴ *Idem*, p. 79.

prescrise, unde aceste fapte ilicite⁵⁵ prezintă caracter antisocial, indiferent că încalcă drepturi subiective patrimoniale sau nepatrimoniale⁵⁶. Iar dacă este să avansăm cu raționamentul vom ajunge la asumția potrivit căreia „conduita umană ilicită care are ca rezultat moartea unei alte ființe umane, fie că îmbracă forma delictului civil, fie că ia forma infracțiunii, constituie sursa declanșării răspunderii juridice și, deci, condiție a antrenării acesteia”⁵⁷.

O bună cunoaștere, explicare și interpretare a fenomenului răspunderii juridice reclamă, fără doar și poate, ca „fapta săvârșită să fie incriminată de normele juridice, persoana în cauză să săvârșească fapta cu vinovăție și să existe o legătură causală între faptă și consecințele antisociale produse”⁵⁸, aspect ce ne îndreaptă cu analiza înspre cea de a doua condiție de existență a răspunderii juridice – *vinovăția*. O definiție a conceptului de vinovăție utilă demersului nostru este aceea de „atitudine psihică a autorului faptei ilicite și păgubitoare față de fapta respectivă și față de urmările acestei fapte, în momentul săvârșirii acesteia”⁵⁹. În completarea definiției oferite mai sus, notăm și faptul că „vinovăția, în postura sa de condiție subiectivă a răspunderii juridice, presupune recunoașterea capacității oamenilor de a acționa cu discernământ, de a-și alege modalitatea comportării în raport cu un scop urmărit în mod conștient. Cu alte cuvinte, vinovăția implică libertatea voinței subiectului, caracterul deliberat al acțiunii sale, asumarea riscului acestui comportament”⁶⁰. În această ordine de idei, „premisele stabilirii vinovăției constau în caracterul conștient și al voinței libere cu care o persoană săvârșește o faptă ilicită, astfel încât aceasta apare ca o expresie obiectivă, întruchipată material, a unor procese psihice, intelectuale și volitive contrare intereselor și valorilor sociale protejate prin norme juridice”⁶¹. Continuând în același registru, fundamentarea răspunderii juridice pe vinovăția autorului faptei vine să ne demonstreze printre altele și faptul că „aplicarea răspunderii în lipsa elementului vinovăției, ar anihila una din funcțiile recunoscute răspunderii juridice, funcția educativă”⁶².

În acest sens, „minoritatea exclude răspunderea pe temeiul insuficientului discernământ (factor biologic – fiziologic) și al precarei experiențe de viață (factor social); alienația mintală este cauză de iresponsabilitate; legitima apărare, starea de necesitate, cazul fortuit, constrângerea morală sunt, de asemenea împrejurări care

⁵⁵ Noul Cod civil, în articolul 1349, definește *fapta ilicită* ca „acțiunea sau inacțiunea omului săvârșită cu încălcarea regulilor de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune și prin care se aduce atingere drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane”.

⁵⁶ *Idem*, p. 54.

⁵⁷ *Idem*, p. 55.

⁵⁸ Alexandru, Ioan; Cărăușan, Mihaela și Bucur, Sorin, *Drept administrativ*, ed. a III-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 393.

⁵⁹ Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 251.

⁶⁰ Popa, Nicolae; Eremia, Mihail-Constantin și Cristea, Simona, *op. cit.*, p. 292.

⁶¹ *Ibidem*, p. 60.

⁶² Verdeș, Eugenia-Carmen, *op. cit.*, p. 11.

exclud răspunderea juridică, bazate pe modificările de ordin biologic sau fiziologic, produse ca urmare a existenței unor acțiuni exterioare care se reflectă în psihicul subiectului, în comportamentul său și care antrenează anumite instincte”⁶³.

Cea de-a treia condiție pe care o dezvoltă răspunderea juridică privește *legătura de cauzalitate* ce se stabilește între o faptă ilicită și un prejudiciu suferit de o altă persoană, unde acea faptă determină acel prejudiciu. Prin urmare, „pentru ca răspunderea să se declanșeze și un subiect să poată fi tras la răspundere pentru săvârșirea cu vinovăție a unei fapte antisociale, este necesar ca rezultatul ilicit să fie consecința nemijlocită a acțiunii sale (acțiunea sa să fie cauza producerii efectului păgubitor pentru ordinea de drept)”⁶⁴. Putem afirma în acest caz, fără teama de a greși, că în stabilirea legăturii cauzale va fi necesar a se reține „circumstanțele exacte ale cauzei, elementele necesare care caracterizează producerea acțiunii, consecințele acesteia și înlăturarea tuturor acelor elemente accidentale, condiții ce se suprapun lanțului cauzal și care accelerează sau întârzie efectul, agravează ori atenuează urmările”⁶⁵. În raport de aceste considerente, rândurile următoare le consacram prezentării pe scurt a trei sisteme de determinare a raportului de cauzalitate identificate în doctrina și practica judiciară, respectiv:

1) „*Sistemul echivalenței condițiilor* ce are în vedere faptul că în ipoteza în care nu se poate stabili cauza prejudiciului se va atribui valoare egală tuturor faptelor și evenimentelor care au precedat acel prejudiciu sau se va atribui valoare cauzală fiecărei condiții în lipsa căreia prejudiciul nu s-ar fi produs”⁶⁶.

2) „*Sistemul cauzei proxime* presupune că, din întreaga sferă a elementelor și faptelor care au precedat producerea efectului păgubitor, reținem drept cauză ultima faptă, cea care este imediat anterioară efectului”⁶⁷.

3) „*Sistemul cauzei adecvate* are în vedere faptul că în determinarea raportului de cauzalitate ar urma să fie reținute numai acele antecedente ale efectului ce întrunesc calitatea de condiție *sine qua non*, care îi sunt adecvate, în înțelesul că sunt tipice, adică în mod obișnuit sunt susceptibile de a produce efectul respectiv”⁶⁸.

Notăm și o patra perspectivă împărtășită în special, de doctrinarii români:

4) „*Sistemul indivizibilității cauzei cu condițiile* ce presupune că în stabilirea raportului cauzal se vor avea în vedere faptul că fenomenul cauză nu acționează izolat, singur, ci că desfășurarea lui este condiționată de anumiți factori, care, fără a produce ei direct efectul păgubitor sau realmente periculos, favorizează totuși producerea acestui efect, înlesnind nașterea procesului cauzal, grăbind și favorizând dezvoltarea procesului sau agravându-i ori asigurându-i rezultatele negative”⁶⁹.

⁶³ Popa, Nicolae; Eremia, Mihail-Constantin și Cristea, Simona, *op. cit.*, p. 292.

⁶⁴ *Idem*, p. 293.

⁶⁵ Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 258.

⁶⁶ *Idem*, p. 259.

⁶⁷ *Idem*, p. 259.

⁶⁸ *Idem*, p. 259.

⁶⁹ *Idem*, p. 259.

Ca urmare a celor prezentate, reținem următorul aspect: „comportamentul uman devine „socialmente relevant” doar în măsura în care agentul apare nu ca simplu individ uman care anticipează și domină intelectual cauzalități naturale, ci ca „purtător al unui rol în societate”, rol definit prin atitudinile și comportamentele asociate în mod obiectiv unui ansamblu de drepturi și obligații. Pe cale de consecință, răspunderea juridică, va marca intrarea personalității umane responsabile sub imperiul autorității societății, care are menirea și obligația de a proteja toate individualitățile umane în rolurile lor sociale, prin intermediul preceptului *neminem laedere*⁷⁰ și consecințele nerespectării lui”⁷¹.

4. Corelația responsabilitate - răspundere juridică

Pe traseul cunoașterii și înțelegerii problematicii responsabilității și răspunderii juridice în doctrina juridică contemporană aveam să utilizăm drept coordonate asumptii precum:

✓ „*responsabilitatea* însoțește permanent activitatea omului în timp ce *răspunderea* intervine doar în condițiile asumării riscului nesocotirii exigențelor normative”⁷²;

✓ „*termenii de răspundere și responsabilitate* au semnificație de obligație formal instituită, de a face sau a nu face ceva anume, în raporturi care i se impun agentului social (individului) din exterior”⁷³;

✓ „*răspunderea și responsabilitatea* sunt fenomene mobile, evolutive, strâns dependente de transformările vieții social-istorice și ale omului însuși, cunosc un proces de permanentă devenire: la scară istorică putem pune în evidență un proces de diferențiere între răspundere și responsabilitate; la scara evoluției individualității umane, avem de-a face cu un proces de trecere de la răspundere la responsabilitate; raporturi care s-au constituit istoric și spontan”⁷⁴.

Astfel de premise vin să reliefeze că deși distincte prin natură și conținut, răspunderea și responsabilitatea sunt două fenomene aflate în interacțiune și în influență reciprocă, simultane și unitare. Mai mult decât atât, literatura de specialitate identifică „responsabilitatea ca reprezentând genul proxim al răspunderii, al conturării acestui concept în domeniul dreptului, al credinței că responsabilitatea poate crea premisele răspunderii în cadrul unor reguli obligatorii de drept”⁷⁵.

⁷⁰ Unul din cele trei precepte fundamentale de drept roman, formulate de Ulpian: „*Iuris praeccepta sunt haec: honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere*” („Preceptele dreptului sunt: a trăi cinstit, a nu vătăma pe nimeni, a da fiecăruia ce-i al său”).

⁷¹ Stănescu, Lucian-Sorin, *op. cit.*, p. 51.

⁷² Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 7.

⁷³ *Idem*, p. 13.

⁷⁴ *Idem*, p. 43.

⁷⁵ *Idem*, p. 41.

Deopotrivă, putem vorbi despre „răspundere, ca despre o responsabilitate în sens restrâns, mai ales atunci când, printr-un act de voință, ființa umană înfrânge normele dreptului și prin aceasta încalcă ordinea juridică, întrucât prin fapta sa, cel care încalcă prevederile normelor juridice aduce atingere ordinii de drept, tulbură buna și normala desfășurare a relațiilor sociale, afectează drepturi și interese legitime ale semenilor săi, pune în pericol coexistența libertăților și echilibrul social, motive pentru care el trebuie să răspundă”⁷⁶.

De altfel, în încercarea noastră de a aduce unele clarificări terminologice în utilizarea corectă a termenilor de responsabilitate și răspundere, aveam să descoperim că „factorul general și comun al întemeierii răspunderii și responsabilității îl constituie necesitatea conviețuirii sociale a oamenilor, iar factorii de bază pe care cele două noțiuni se sprijină sunt exprimați de norma juridică și de valoarea socială conținută și exprimată de norme. Ca atare, răspunderea juridică este de ordin normativ, ține de domeniul autorității publice și urmărește în fapt respectarea normei de către indivizi indiferent de poziția acestora față de prescripția normei, în timp ce responsabilitatea juridică este de ordin valoric, unde individul se raportează la valorile exprimate și conținute de sistemul normativ juridic al societății prin prisma propriului sistem valoric în raport cu care își manifestă atitudinea”⁷⁷.

Așa fiind, din cele expuse până acum, o delimitare a responsabilității de răspundere se poate opera astfel:

✚ „răspunderea este o instituție normativă, în timp ce responsabilitatea este o instituție socială;

✚ răspunderea se referă exclusiv la normă, în timp ce responsabilitatea vizează valoarea asumată voluntar;

✚ răspunderea este impusă individului de către societate în timp ce responsabilitatea este o așteptare din partea societății, fiind lăsată la nivel de liber arbitru al persoanei;

✚ responsabilitatea, care se raportează la nivel individual, este voluntar acceptată și conduce la menținerea ordinii sociale, pe când răspunderea, care se raportează la nivel societal, apare în momentul încălcării unei norme și conduce la tulburarea ordinii juridice”⁷⁸.

În acest context, literatura de specialitate are tendința de a reține și următoarea abordare la care achiesăm și noi: „dacă pentru răspunderea juridică se poate stabili ca unic temei conduita ilicită, nu același lucru îl putem afirma relativ la respon-

⁷⁶ *Idem*, p. 41.

⁷⁷ Bojincă, Moise, „Responsabilitatea juridică: noțiune, corelații, cadru de manifestare și efecte”, Târgu Jiu, Analele Universității „Constantin Brâncuși”, seria științe juridice, nr. 2/2015, p.16 (<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=81409710309809006402211903007207402901705607209206203600099094108096020030126016027043029022061045007055003110065082028127070029094032037017025121104066066095004019070003023124095106014092083003065098070101120117125065003096092071106022101101002093094&EXT=pdf>, accesat în data de 04 august 2019).

⁷⁸ Nilă Stratone, Mirela Cristiana, *op. cit.*, p. 100-101.

sabilitate întrucât aceasta poate exista înaintea săvârșirii unui fapt ilicit, poate surveni în momentul declanșării acțiunii, pe parcursul derulării ei sau ca o consecință a răspunderii juridice după finalizarea acțiunii respective”⁷⁹. Prin urmare, găsim „responsabilitatea juridică ca o auto-angajare a subiecților de drept de a acționa în conformitate cu cerințele normei juridice, iar această obligație se cere a fi realizată în conduită licită, fiind neapărat necesară conștientizarea respectării cadrului normativ, pe când răspunderea juridică devine o cerință imperativă de a suporta consecințele nerespectării unei norme juridice în vigoare, în vederea restabilirii ordinii de drept în societate”⁸⁰. În fond, „orice om liber și stăpân pe faptele sale va avea întotdeauna responsabilitate, dar răspunderea efectivă nu o va dobândi decât în cazuri concrete, stabilită pe baza legii de către instanța sau autoritatea administrativă competentă după caz”⁸¹.

Dacă este să tragem o concluzie ca urmare a celor expuse pe parcursul acestor rânduri, ea s-ar rezuma la următoarea aserțiune: „absența responsabilității nu implică în mod automat și absența răspunderii, absența răspunderii însă implică absența responsabilității”⁸², cele două concepte evidențiindu-se ca două fenomene complementare, dar diferite.

5. Concluzii

Pornind de la premisa potrivit căreia „omul, în viața socială, nu este numai responsabil, dar și răspunzător”⁸³, studiul de față a avut în vedere unele clarificări terminologice în utilizarea corectă a termenilor de *responsabilitate* și *răspundere*, concepte ce reclamă o oarecare discuție cu privire la semnificația și utilitatea fiecăreia dintre ele, ținând cont de faptul că literatura de specialitate nu abundă în astfel de abordări exhaustive.

În spiritul unei depline obiectivități a cercetării întreprinse, cele două concepte de responsabilitate și răspundere juridică aveau să ni se prezente ca având strânse corelații, dar între care totuși, nu putem pune semnul egal, fiind distincte ca natură și conținut.

În atare condiții, „responsabilitatea are o sferă mult mai largă decât răspunderea. În timp ce responsabilitatea se raportează la activitatea desfășurată de om din proprie inițiativă, în baza alegerii libere a obiectivelor din mai multe variante posibile, răspunderea presupune realizarea unui comportament definit prin norme

⁷⁹ *Ibidem*, p. 17.

⁸⁰ Gulian, Mariana, *op. cit.*, p. 73.

⁸¹ *Idem*, p.80.

⁸² Ștefan, Elena Emilia, *op. cit.*, p. 45.

⁸³ *Idem*, p. 5.

sociale”⁸⁴. Astfel, „răspunderea se deosebește de responsabilitate și prin faptul că ea nu este o dimensiune internă a persoanei, nu derivă dintr-un raport pe care persoana îl instituie între ea și colectivitate în mod voit și interesat, ci survine în momentul încălcării unei norme juridice, ce prezumă de fapt, îndeplinirea unei obligații prescrise de lege”⁸⁵.

Pe baza acestor observații, găsim că „o persoană, pentru a răspunde pentru faptele sale, indiferent de forma de răspundere, ea trebuie să fie responsabilă, adică să aibă reprezentarea corectă a faptelor sale și a consecințelor acestora, întrucât în societatea contemporană, nicio persoană nu poate fi trasă la răspundere decât dacă a comis o faptă cu vinovăție, care implică acea energie, activitate materială, fizică, dar și participarea morală, psihică, neputând exista răspundere fără coexistența celor două laturi, cea materială, obiectivă și cea psihică, subiectivă”⁸⁶.

Iată așadar că, „a avea răspundere rezidă din a fi responsabil și dacă sunt responsabil atunci sunt răspunzător și voi fi tras la răspundere din două direcții: dinspre mine (datoria) și dinspre societate (obligația)”⁸⁷.

Bibliografia

1. Alexandru, Ioan; Cărașan, Mihaela și Bucur, Sorin, *Drept administrativ*, ed. a III-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2009
2. Barac, Lidia, *Răspunderea și sancțiunea juridică*, Ed. Lumina Lex, București, 1997
3. Bojincă, Moise, „Responsabilitatea juridică: noțiune, corelații, cadru de manifestare și efecte”, Târgu Jiu, *Analele Universității „Constantin Brâncuși”, seria științe juridice*, nr.2/2015 (<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=814097103098090064022119030072074029017056072092062036000099094108096020030126016027043029022061045007055003110065082028127070029094032037017025121104066066095004019070003023124095106014092083003065098070101120117125065003096092071106022101101002093094&EXT=pdf>, accesat în data de 04 august 2019)
4. Gulian, Mariana, „Responsabilitatea și răspunderea juridică în domeniul ocrotirii sănătății”, Teză doctorat, Chișinău, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, specialitatea 551.01 – Teoria generală a dreptului, 2017
(http://www.cnaa.md/files/theses/2017/51257/mariana_gulian_thesis.pdf, accesat în data de 07 august 2019)
5. Nilă Stratone, Mirela Cristiana, *Sociologie juridică. Elemente de bază*, Ed. Hamangiu, București, 2013

⁸⁴ *Ibidem*, p. 24.

⁸⁵ *Idem*, p. 80.

⁸⁶ *Idem*, p. 78.

⁸⁷ *Idem*, p. 52.

6. Popa, Nicolae; Eremia, Mihail – Constantin și Cristea, Simona, *Teoria generală a dreptului*, ed. a II-a, Ed. All Beck, București, 2005
7. Stănescu, Lucian-Sorin, *Partenogeneza formelor de răspundere juridică*, Ed. Universul Juridic, București, 2018
8. Ștefan, Elena Emilia, *Răspunderea juridică: privire specială asupra răspunderii în dreptul administrativ*, Ed. Pro Universitaria, București, 2013
9. Verdeș, Eugenia-Carmen, *Răspunderea juridică: relația dintre răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală*, Ed. Universul Juridic, București, 2011